

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 23 (Aralık/ December 2025), s. 1-14
Geliş Tarihi-Received: 21.10.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 28.12.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.18036923

"Değil" Kelimesinin Karaycada Standart Dışı Kullanımı Üzerine

On the Non-Standard Use of Word "Değil" in Karaim Language

Gülsüm KIRBAŞ*

Öz

Türk dilinde sözcük türü konusu karmaşık konulardandır ve özellikle bazı sözcüklerin türü konusunda araştırmacılar arasında birlik yoktur. Sözcük türleri sözcüğün cümle içinde kullanımına göre belirlense de bazı sözcükler konusunda araştırmacılar fikir ayrılığına düşmektedir. Bazı sözcükler edat olarak bazıları bağlaç olarak ele alınmakta, gramer kitaplarında farklı şekillerde bahsedilmektedir. *Değil* kelimesi de bunlardan birisidir. Çoğunlukla edat veya bağlaç olarak kullanılan *değil* kelimesi konusunda araştırmacıların ortak görüşü kelimenin kattığı olumsuz anlamdır. *Değil* kelimesi -mA- fiilden fiil yapım eki veya +sXz isimden isim yapım ekinin görevini üstlenmektedir. Bildirme çekiminde, kip eklerinden sonra, sıfat-fiil eklerinden sonra kullanılmaktadır. Bazı araştırmacılar sadece isimlerden sonra geldiğini söylerken bazıları fiillerden sonra da geldiğini söyler. Bu sözcüğün Karay Türkçesinde eklendiği kelimeye olumsuz/zıt anlam katarak yeni bir kelime oluşturduğu örnekler bulunmaktadır. Kelimenin zıt anlamlı karşılığına *tiwil*, *tüwül*, *tüvül* "*değil*" kelimesi eklenmekte ve tek kelimeyle ifade edilebilecek kelime *isim+ tiwil/ tüwül/ tüvül* "... değil" veya "*fiil+ fiye+ tiwil/ tüwül/ tüvül*" şeklinde ifade edilmektedir. Böylece sözcük edat işlevi üstlenmiş gibi görünse de isim görevi ağır basmakta, bazen ise sıfat görevinde kullanılmaktadır. Bazen ise +sXz isimden isim yapım eki görevi görmektedir. Bu çalışmada *değil* kelimesinin bu sıra dışı kullanımına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Değil, edat, olumsuzluk, tarihî ve çağdaş lehçeler, Karayca.

Abstract

The topic of word types in the Turkic language is a complex one, and researchers, in particular, lack consensus on the types of certain words. While word types are determined by the word's use in a sentence, researchers disagree on some words. Some words are treated as prepositions, others as conjunctions, and grammar textbooks use them in different ways. The word "*değil*" is one such example. The common consensus among researchers regarding the word "*değil*" which is often used as a preposition or conjunction, is the negative connotation it adds to the word. The word "*değil*" functions as the verb-derivative suffix -mA- or the noun-derivative suffix +sXz. In the indicative conjugation, it is used after modal suffixes and participle-verb suffixes. Some researchers argue that it only occurs after nouns, while others argue that it also occurs after verbs. There are examples in Karaim Turkic where a new word is created by adding a negative/opposite meaning to the word to which it is added. The words *tiwil*, *tüwül*, *tüvül* "*not*" are added to the word's antonyms and the word that can be expressed with a single word is expressed as *noun + tiwil/tüwül/tüvül* or *verb + fiye +*

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: gulsumkibas@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1683-5948.

tiwil/tüwül/ tüvül “... + not” Thus, although the word seems to have a prepositional function, its noun function is predominant and sometimes it is used as an adjective. Sometimes +sXz serves as a noun-derivative suffix. This study will address this unusual use of the word “değil”.

Keywords: Değil, preposition, negation, historical and modern dialects, Karaim.

Giriş

Cümleler sözcüklerden, sözcükler de fonemlerden ibarettir. Sözcüklerin cümledeki anlamı, dizilişi, kullanılışı da sözcüklerin türünü belirleyen unsurlardandır.

Gramer kitaplarına ve sözcük türleriyle ilgili diğer çalışmalara bakıldığında sözcük türleri konusunda netlik ve birlik olmadığı görülmektedir. Bu farklılık isim ve sıfat, edat ve zarfların ayırımında daha çok belli olmaktadır.

Sözcükler cümlenin anlamını belirlemekte; vurgu, sözcüğün yükleme yakınlığına göre değişiklik göstermektedir. Sıfatlar isimlerin, zarflar fiillerin nitelik ve niceliğini belirtmektedir. Bağlaçlar kelimeleri veya cümleleri birbirine bağlarken edatlar kendinden önceki söz veya söz gruplarına ek olarak veya eksiz bir şekilde bağlı olarak kullanılmaktadır.

Edatlar ve bağlaçlar kimi araştırmacılar tarafından ayrı sözcükler olarak ele alınmış kimileri tarafından ise bağlaçlar da edatların içerisinde ele alınmıştır. Sözcük türleri için farklı adlandırmalar ve farklı sınıflandırmalar yapılmıştır.

Değil, türü net olmayan ancak çoğunlukla edat veya bağlaç olarak ele alınan sözcüklerdendir. Sözcük hem isimlerle hem de fiillerle kullanılır. Bildirme çekiminde, bazen kip eklerinden veya sıfat-fiil eklerinden sonra kullanımı bulunmaktadır. Türü konusunda netlik olmayan bu sözcüğün cümleye veya kelimeye olumsuz anlam katıyor olması araştırmacıların ortak görüşüdür. Bu özelliği nedeniyle -mA- fiilden fiil yapım eki veya +sXz isimden isim yapım ekinin görevini üstlenmektedir.

Karay Türkçesinde bildirme çekimiyle karıştırılabilecek bazı örneklerde *değil* sözcüğünün başka bir sözcüğe eklenerek eklendiği kelimeye olumsuzluk anlamı kattığı, isim veya sıfat görevinde kelimeler oluşturduğu görülmüştür. Bu çalışmada *değil* sözcüğünün Karay Türkçesinde standart dışı kullanımına dikkat çekmek amaçlanmıştır.

1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Sözcükler lehçelerde benzer veya farklı şekilde kullanılabilir. *Değil*, farklı ses özellikleriyle DLT’den itibaren lehçelerde kullanılan bir sözcüktür. Genellikle edat veya bağlaçlar içinde ele alınan sözcüğün Karay Türkçesinde olumsuzluk/zıtlık yapmada kullanıldığı görülmektedir. Zıt anlamdaki kelimeye Karay Türkçesinde *değil* sözcüğünün karşılıklarından olan *tiwil*, *tüwül*, *tüvül* kelimelerinden birisi getirilerek oluşturulan bu yapıda *tüwül/ tiwil/ tüvül* sözcüğü edat ve bağlaç gibi değil de yapım eki gibi yeni kelime türetme görevini üstlenmiş, ortaya çıkan sözcük isim veya sıfat vazifesi görmüştür. “İsim+ *tiwil/ tüwül/ tüvül*” veya “fiil- fiilden isim yapım eki + *tiwil/ tüwül/ tüvül*” şeklinde kullanılan kelimeye iki kelime tek anlamlı bir kelimeyi ifade etmektedir. Sözcük eklendiği kelimeye zıt anlam kazandırmaktadır. Bu çalışmanın amacı *değil* edatının standart dışı kullanımına dikkat çekmektir. Çalışmada edatlardan ve *değil* sözcüğünün tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki durumundan kısaca bahsedilecek, daha sonra *değil* sözcüğünün Karay Türkçesindeki kullanımına değinilecektir.

2. Edatlar

Edatlar için araştırmacılar farklı adlandırmalar yapmışlardır. Ergin (1977, s. 213), Korkmaz (2014, s. 895) ve Ediskun (2017, s. 284) “edat”, Gencan (1969, s. 226) “ilgeç”, Deny (2012, s. 531) “ilgiç”, Banguoğlu (2011, s. 504) “takı”, Topaloğlu (1989, s. 33) “bağımlı kelime” terimlerini kullanmıştır.

Edatlar üzerine değişik açıklamalar, yorumlar yapılmıştır. Efendioğlu, edatların kalıplaşmış, donmuş, anlamca aşınmış kelimeler olduklarını, dilde anlam değil de görev elemanı olarak kullanıldığını söyler (2006, s. 194). Eraslan, edatların bir manası olduğunu ancak bu mananın belirli bir nesne veya hareketi karşılamadığını, kelime grupları ya da diğer kelimelerle kullanıldıklarında anlamının belirgin hâle geldiğini ifade eder (2012, s. 273-274). Şahin, ad ve eylemlerin dilde manalı sözcükler oluşturduğunu, edatların ise ancak cümle içindeki görevine göre anlam ve değer kazandığını belirtir (2015, s. 59). Ediskun, edatların başlı başına anlamları olmadığını, manası olan sözcüklere, takımlara, kelime öbeklerine eklendiklerinde veya bir cümle içinde türlü mana ilgileri kurarak anlamları sezilen sözcükler olduğunu söyler (2017, s. 284). Timurtaş *Eski Türkiye Türkçesi* adlı çalışmasında edatların bir bölümünün yalnız ve her zaman edat olarak kullanılan kelimeler olduğunu, bir bölümünün ise ad, sıfat ve belirteç olduğunu, bu nedenle de edatları anlamları ve tümcedeki işlevlerine göre bölümlere ayırdığını ifade eder (2012, s. 99). Vural ve Böler, edatların eklendikleri isim, sıfat, zamir gibi ad soylu sözcük veya sözcük gruplarıyla edat grubu oluşturduğunu, bu grupların da sıfat ve zarf görevi üstlendiğini söyler (2014, s. 255). Özkan, Aşçı ve Toker edat gruplarının isimlerden önce gelerek sıfat görevinde kullanıldığını, fiillerden önce gelerek de zarf görevinde kullanıldığını belirtirler (2013, s. 117).

Korkmaz (2014, s. 894, 896) *edatların tümce içinde geçici vazife üstlenmiş olmalarının onları isim çekim ekleriyle benzer duruma getirdiğini, ancak şekil bakımından ilkinin ek, diğerlerinin bağımsız sözcük olmasından ötürü farklı olduklarını, bu sebeple de edatların şekil bakımından kelime, işleyiş bakımından isim çekimi eki niteliğinde olduğunu* söyler, bazı gramerlerde [Deny, 1941; Ediskun, 1963; Şemseddin Sami, 1308 (1892); Hüseyin Cahit, 1326 (1908); Karahan ve Ergönenc, 2000; Sander, 1340] edatların ek sayılması yönünde görüşler olduğu, bazı gramerlerde de bütün edat ve eklerin aynı başlık altında ele alındığı bilgisini verir, ekleşmiş edatlar dışında ekler ve edatların birbirinden ayrılması gerektiğini, edatların bağımsız sözcükler olmalarının onların eklendikleri isimler ile ses yapısı bakımından kaynaşmasına mâni olduğunu ekler.

Hacıeminoğlu (2015, s. 1; 2008, s. 78) *adlardan sonra gelerek bağlı olduğu adla cümlelerin öbür unsurları arasında zaman, mekân, tarz, benzerlik ya da ayrılık vb. açılardan türlü ilgiler kuran sözcüklere çekim edatı denildiğini ve bunların muhakkak isimden sonra gelerek sadece o ad sayesinde mana kazanmalarından ötürü hâl eklerine çok benzediğini* ifade eder. Can (2017, s. 51) *ad veya eylemlerin ad ve eylem olma özelliklerini dil bilgiselleşme sonucunda kademe kademe yitirmeleriyle meydana gelen edatların genellikle “kalıplaşma” veya “donma” olayı olarak açıklandığını* ancak bu süreci sadece anlamsal açıdan ele alan Hacıeminoğlu’nun görüşüne karşı çıkarak *birimin tüm kullanım özelliklerini içine alan anlamsal, biçimsel, sesbilimsel, sözdizimsel, bağlamsal bir süreç olduğunu* söyler.

Iskakaov ise edatların oluşumunu “1. Müstakil sözcüklerin genel sözcük bilimsel anlamlarının belirsizleşerek asemantikleşmesi (anlamsızlaşması).”, “2. Müstakil sözcüklerin her çeşit gramer göstergelerini bünyesine alarak şekil bozulması vasıtasıyla gelişmesi”, “3. Müstakil söz gruplarından kimisinin yardımcı söz grubuna dönmesi, cümlede ayrı bir öge olarak vazife üstlenememesi, başka bir sözle birleşip birleşik ögeler içeriğinde kullanılması, fonksiyonsuz kalma yoluyla gelişmesi.” şeklinde açıklar (Iskakaov 1991, s. 382’den akt. Molgajdarov, 2007, s. 76).

Gencan, edatları “Kavramlar arasında türlü anlam ilgisi kurmaya yarayan ve anlamları ancak bu görevleriyle beliren sözcük” olarak tanımlar (1969, s. 226).

Banguoğlu, takı öbeklerinin “Sıfat olarak yüklem ismi olduklarını ve sıfat takımları oluşturarak tümcenin isim niteliğindeki tüm üyelerinin yerini aldıklarını”, “Daha çok zarf olarak kullanılan takı öbeklerinin fiillere ve sıfatlara da geldiklerini”, “Fiillere gelerek yakından belirtilmiş yüklem olduklarını” belirtir (2011, s. 504-505).

Deny, Fransızca *prepositiona* Türkçe karşılık olarak *postposition* kelimesinin önerildiğini, bu kelimenin kullanılma sebebinin Türkçede sözcüğün ön ek almaması, görev üstlendiği kelimenin arkasında bulunması olduğunu söyler (2012, s. 531).

3. Değil Sözcüğü Hakkında: Etimolojisi, Tarihi Gelişimi ve Kullanım Alanları

Sözcük DLT’de (511/410) *dag ol* “değil” şeklinde geçmektedir. Kâşgarlı *da.g ~ da.g* sözcüğünün “yok” anlamında Arguca bir edat olduğunu, Oğuzların Argulardan aldıkları *da.g ol* sözcüğünü değiştirerek *tegül* “değil” şeklinde kullandıklarını belirtir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 410).

TDK Türkçe Sözlük’te (<https://sozluk.gov.tr>) kelimenin hem edat hem bağlaç olarak kullanıldığı bilgisi yer alır. Edat olarak kullanımıyla ilgili “İsim cümlelerini olumsuz yapmak için kullanılan bir söz”, “Olumlu ve olumsuz çekimli fiiller üzerine gelerek olumlu fiilleri olumsuz, olumsuz fiilleri olumlu yapan bir söz” diye açıklama yapılırken bağlaç olarak kullanımıyla ilgili “Özne veya tümleçleri ayrı ve biri olumlu, diğeri olumsuz iki cümleden birinin yüklemi yerine geçerek bulunduğu cümledeki bir hususu ret, diğerini kabul etmek için kullanılan bir söz”, “Birincisi beklenen, ikincisi beklenmeyen bir durumu gösteren ve özne veya tümleçleri ayrı, yüklemeleri aynı olan iki cümleden birincisinin yüklemine tekrar edilmemesini sağlayan bir söz” açıklaması yapılır.

Tarihi Türk lehçelerinin bazılarında *değil* kelimesinin bire bir yer almadığı, *yok* kelimesinin *değil* kelimesinin yerine kullanıldığı görülür. *Değil*, Köktürk Türkçesinde *yok*, *ermez* (Tekin, 2010, s. 190; Gabain, 2007, s. 77-78, 88-89), Uygur Türkçesinde *ermez* (Eraslan, 2012, s. 431), Karahanlı Türkçesinde *tegül* (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 866), Harezmi Türkçesinde *ermez*, *yok* (Eckmann, 2014, s. 17), Kıpçak Türkçesinde *yok* (Argunşah, 2011, s. 281), Çağatay Türkçesinde *yok* (Karaağaç, 2009, s. 314), Eski Anadolu Türkçesinde *degül* (Kantar, 2011, s. 197)’dir. Türkiye Türkçesinde ise *değil* şeklindedir.

Kuzeybatı Kıpçak grubu Türk lehçelerinde farklı ses özellikleriyle kullanılan *değil* sözcüğü, edat olarak ele alınmıştır. Bazı lehçelerde *değil* yerine *emes* de kullanılır. *Değil*, Kazak Türkçesinde *tügil* (Tamir, 2012, s. 473), Kırgız Türkçesinde *tügül* (Yudahin, 1998, s. 769), Karakalpak Türkçesinde *emes* (Uygur, 2019, s. 135), Kazan Tatar Türkçesinde *tügël* (Öner, 2009, s. 299), Başkurt Türkçesinde *tügël* (Özşahin, 2017, s. 650), Nogay Türkçesinde *tuvil* (Ergönenç Akbaba, 2012, s. 636), Karaçay-Malkar Türkçesinde *tül ~ tüyül* (Tavkul, 2000, s. 413, 415), Kumuk Türkçesinde *tügül* (Pekacar, 2011, s. 345), Karay Türkçesinde *tiwil*, *tüwül*, *diwil*, *dugul*, *dügül* (Baskakow, Szapszal ve Zajaczkowski, 1974, s. 524) şeklindedir.

Tietze *degül/ degil* kelimesini isim cümlesinin menfi haberi olarak açıklar ve Eski Türkçe *tegül*’den geldiğini belirtir. Litotes (tersten olumlama) olan cümlelerde ifadeyi güçlendirdiğini, menfi cümlelerin onu izleyen müspet cümleyi vurguladığını, cümlelerin başında kullanıldığında ifadeye güç kattığını belirtir (2002, s. 575).

Sevortyan kelimenin *tügül*, *tägül* (< *täk* + *ol*), *degül* (< *dag* + *ol*), *de:l* gibi farklı şekillerini verir, kelimenin ilk şeklinin *tüg(ü)lt(i)n* olduğunu ileri sürer (1980, s. 214).

Clauson *tegül* “değil” kelimesinin Oğuz grubundan çok batıya ait olduğunun anlaşıldığını belirtir, Kâşgarlı’nın etimolojisinden (*tegül* < dag ol) bahseder ve sözcüğün bazı tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımına (Az. *deyil*, Osm. *degil*/ *deyil*, Trkm. *del*, Oğuz *tegül*) değinir (1972, s. 480).

Özmen *değil* edatının Türkçede kullanımı üzerine oldukça kapsamlı bir çalışma yapar. *Değil* edatının isim ve fiil cümlelerinde olumsuz yapılar üzerine gelerek olumlu anlam verebildiğinden bahseder. “Var” yerine “yok değil”, “vefalı” yerine “vefasız değil” (1997, s. 327) biçimlerinin kullanılabileceğini söyler.

Ediskun *değil* edatının kelimeler arasında kurduğu anlam ilgisini “Öznesi, nesnesi, tümleci ayrı, biri olumsuz, öteki olumlu iki cümleden birinin fiili yerine geçtiğini”, “Öznesi, nesnesi, tümleci ayrı olduğu hâlde fiilleri aynı olan, ancak bunlardaki yargılardan birinin beklenmedik bir durumda bulunan iki cümlelerin normal yargısından fiilin kaldırılmasını sağladığını” söyleyerek açıklar. *Değil* edatının Eski Türkçede *tağ* “yok, değil” ve *-ol* “-dir”in birleşimi olan *tağ ol*, *dağ ol*, *tegül*, *degül*, *değil* değişiminden ortaya çıktığını söyler (2017, s. 284, 288).

Toker, Yıldız ve Işık *değil* kelimesinin Kâşgarlı’nın da belirttiği gibi edat olduğunu fakat bugün Türkiye Türkçesinde bağlaç olarak da kullanıldığını söyleyerek “Okuyan Ali değil Ahmet’tir.” cümlesini örnek verirler ve kelimenin edat yahut bağlaç olarak isimlendirilmesinin cümledeki görevine bağlı olarak farklılık gösterdiğini ilave ederler (2021, s. 29).

Hacıeminoğlu *Türk Dilinde Edatlar* adlı çalışmada *değil* kelimesine yer vermez, bağlama edatları kısmında “değil mi”yi (2015, s. 140), kuvvetlendirme edatı kısmında “değil ... bile”yi (2015, s. 240) verir.

Değil sözcüğü konusunda araştırmacıların hemfikir olduğu nokta sözcüğün eklendiği diğer kelime veya cümleye olumsuzluk anlamı katmasıdır. Olumsuzluk konusu üzerinde çalışan araştırmacılar çalışmalarında *değil* kelimesine de yer vermiştir. Olumsuzluk kategorisinin tüm dillerde dil bilimsel, dil bilimsel ve anlam bilimsel açıdan mühim bir yere sahip olduğunu söyleyen Tan (2024, s. 45) tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde olumsuzluğu *ek düzeyinde* ve *kelime düzeyinde* olumsuzluk şeklinde ayrı başlıklar altında ele alır, kelime düzeyinde olumsuzluk için *değil* edatı dışında *ermes*, *idi*, *yok*, *nâñ*, *hiç* gibi kelimelerin kullanıldığını söyler. İlhan ve Kabadayı da “Sözcüklerle Olumsuzluk” başlığı altında *yok*, *değil*, *ermes*, *ne ... ne* sözcüklerini verir (2017, s. 150-173).

Cin (1998, s. 273) yüksek lisans tezinde tarihî Türk lehçeleri ve günümüz Oğuz grubu lehçelerindeki isimlerde, fiillerde ve edatlardaki olumsuzlukları mana ve şekil açısından iki ana grupta ele alır; mana olumsuzluklarında sözcüğün herhangi bir olumsuzluk eki almadan yalın şekliyle olumsuzluk ifade ettiğini, şekil olumsuzluğunda ise *-mA-*, *-sXz* gibi olumsuzluk eklerinden birini alarak olumsuzluk ifade ettiğini söyler.

İlhan (2005, s. 4) Türk dilinde olumsuzluk için ekler dışında olumsuz ad cümlelerinin kuruluşunda *değil*, *yok* gibi sözcüklerin de kullanıldığını belirtir.

Yarba, yüksek lisans tezinde Kıpçak grubu Türk dillerindeki olumsuzluğu “Tümcesel Olumsuzluk”, “Morfolojik Olumsuzluk” ve “Sözlükbirimsel Olumsuzluk” olmak üzere üç başlık altında ele alır. Türkçede olumsuzluğun fiil cümlelerinde standart olarak *-mA-* ekiyle yapıldığını, isim tümcelerinde ise ek-fiilin olumsuzunun *değil* sözcüğü ile oluşturulduğunu ve Türkçede *+sXz* ekinin bu amaçla kullanıldığını belirterek bu morfemle iletinin değil de sözcüğün olumsuzlandığını ifade eder (2018, s. 60).

Börekçi *değil* kelimesini Türkçe öğretimi açısından *Olmama/Reddetme Edatı* başlığı altında ele alır, *isimlerden sonra olmama belirttiğini, fiil cümlelerinden sonra geldiğinde ise sonuna geldiği cümleyi onaylayan karşılaştırma işlevi gördüğünü* söyler (2001, s. 56).

Çiçekdağı da olumsuzluk konusunu işlerken *olmayan* ve *değil* sözcüklerine değinir. *Olmayan* sözcüğünün adlara olumsuzluk değil belirsizlik anlamı kattığını, Türkçede bir önerme yahut tümceye olumsuzluk kazandırmak için kopula¹ ya da kopulaya benzer yapılara *-ma-* veya *değil* işaretçilerinden birilerinin getirildiğini ifade eder (2019, s. 325).

Değil sözcüğünün söz dizimi içindeki yeri üzerine de müstakil çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda da çelişkili durumlar vardır. Söz dizimi üzerine araştırma yapanlardan bazıları [Özkan ve Sevinçli (2012), Karaağaç (2009), Delice (2003), Kültürel (2018), Aktan (2016), Demir (2019)] *isim+ değil* yapısındaki cümleleri isim cümlesi saymış, *fiil-ek+değil* yapısı hususunda ise fikir ayrılığına düşmüş, bazıları ise bu konuda fikir belirtmemiştir; cümleyi yapı bakımından ele alanlar *değil* kelimesinin isim cümlesi oluşturduğunu, mana bakımından ele alanlarsa fiil cümlesi oluşturduğunu söylemiştir (Toker vd., 2021, s. 31).

Karahan (2012, s. 105), Aşçı, Özkan ve Toker (2016, s. 148), Böler (2019, s. 261) *değil* edatının fiil cümlesini de olumsuz yapabileceğini savunur. Karaağaç, isim cümlelerinin olumsuzunun *değil*, *yok* vb. sözcüklerle kurulduğunu, fiil cümlelerinin olumsuzunun ise *-mA-* olumsuzluk ekiyle yapıldığını ifade eder (2012, s. 250).

Toker, Yıldız ve Işık *fiil-ek+değil* yapısındaki cümlelerde yer alan ekin kip eki değil sıfat-fiil eki olduğunu, cümlenin de isim cümlesi olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşünü ortaya atarlar (2021, s. 36).

Doğan, Türkçede sözcüklerin gruplandırılması konusunda çelişkilerin olduğunu, dil bilgisi çalışmalarında edatların “edat gibi kullanılan isimler/adlar”, “ünlem gibi kullanılan isimler/adlar”; “edat olarak kullanılan isimler/adlar”, “ünlem olarak kullanılan isimler/adlar” ve “adlaşmış sıfat” gibi isimlendirmelerle ortaya çıktığını söyler. Türkçedeki bazı fiil ve isim kök veya gövdelerine gelen eklerin sözcük kök ya da gövdesiyle kalıplaşması neticesinde meydana gelen edatların bilinen sözlüksel anlamından uzaklaşabileceğini ve bunun sonucunda ekleşmeye kadar gidebilen sürecin ilk basamağının başlayacağını ifade eder (2024, s. 437).

Seydi, *değil* kelimesinin hem isim hem de fiil cümlelerinde kullanılan bağımsız bir olumsuzluk işaretleyicisi olduğunu, sözcüğün günümüzde Batı grubu Türk lehçelerinde kullanıldığını, diğer Türk lehçelerinde farklı versiyonlarının bulunduğunu belirtir. Semantik-pragmatik yorumlama doğrultusunda “reddetme”, “yadsıma”, “yokluk”, “olumsuzluk iptali”, “onay sorusu, sezdirimsel olumsuzluk” görevlerini gerçekleştirdiği tespitinde bulunur, *değil* edatını *Zayıflayan Olumsuzluk* başlığı altında da ele alır (2021, s. 95, 97, 179).

4. Bazı Edatların Standart Dışı Kullanımı Hakkında

Genellikle edat veya bağlaç olarak ele alınan *değil* sözcüğü Karay Türkçesinde olumsuz/zıt anlamlı sözcükler oluşturmakta ve bu sözcük genellikle sıfat vazifesi görmektedir. Karay Türkçesinde *tiwil*, *tüwül*, *diwil*, *dugul*, *dügül* (Baskakow, Szapszal ve Zajaczkowski, 1974, s. 524) gibi kullanımları olan *değil* kelimesinin bu işlevi diğer Türk lehçelerinde yer almamaktadır.

¹ Bildirme eki (Korkmaz, 2017, s. 34).

Araştırmacılar tarafından bazı edatların standart dışı kullanımına değinilmiştir. *İçin* ve *mX* edatları da *değil* gibi farklı kullanımı olan edatlardandır.

Ölker (2014, s. 171-193), Deny, Gencan, Ediskun, Hacıeminoğlu dışında araştırmacıların *için* edatının sadece ad soylu sözcük türleriyle kullanıldığını, bu edatın fiillerle hiçbir zaman kullanılmadığını söylediklerini ancak *için* edatının çekimli fiillerle de kullanıldığını belirterek bu edatın standart dışı kullanımını ele alır.

Aksu, edat olarak ele alınan *mX* soru ekinin diğer eklerden ayrı olarak hem isim hem de fiil çekiminden sonra kullanıldığını ve cümleye farklı manalar verdiğini söyleyerek *mX* soru edatının ek-fiil işlevine değinir (2023, s. 96). Kayasandık da *mX* soru eki/ edatının cümleye farklı anlamlar kattığından ve farklı görevler üstlendiğinden bahseder (2018, s. 13). Böylece edat olarak ele alınan başka yapıların farklı işlevler üstlenebileceğine değinmiş olurlar.

Karay Türkçesindeki *tiwil*, *tüwül*, *tüvül* “değil” edatının olumsuz/ zıt anlamlı yeni bir kelime oluşturduğu ve +sXz isimden isim yapım ekinin görevini üstlendiği görülür.

5. İnceleme

5.1. Karaycada *değil* Kelimesinin Edat ve Bağlaç Olarak Kullanılışı Üzerine

Karay Türkçesinde de diğer lehçelerde olduğu gibi *değil* kelimesinin edat ve bağlaç olarak kullanımına rastlanır.

Sözcük bazen olumlu çekimli fiiller üzerine gelerek fiili olumsuz yapar: ... *kayırdı esimni tüvül bunun için* (O, 1939, s. 39) “... bu sebepten **dikkatimi çekmedi.**” örneğinde *esimni kayırmadı* yerine *esimni kayırdı tüvül* şeklinde kullanılmıştır.

İsim cümlelerine gelerek ismi olumsuz yapar: *Tüştü ortançı töşekke, tek bundada edi tüvül imşahrah* (O, 1939, s. 35) “Ortadaki yatağa yattı ama bu da **yumuşak değildi.**” örneğinde *imşahrah tüvül edi* şeklinde kullanılır. *Kim ezge, tiwil ese men?* (AT, 1934, s. 5) “**Ben değilsem** başka kim olabilir?”; *Bu is tiwildi halı kere adamnın* (AT, 1934, s. 16) “Bu iş **insan işi değildi.**”; *Uyat tiwildimo sizge* (AT, 1934, s. 14) “**Ayıp değil mi?**”; *Yuwçoklar ullu tüwüllar, ançah körumlari aruw da çeberdir* (DK, ty, s. 8) “Evler **büyük değil** ancak görünüşleri temiz ve güzeldir.”; *Karay dzımatı Solhat'ta edi tüwül kiçi tek boldu ol ullu sanda keluwünden sortun Tatarlarnın Kırım'ha* (DK, ty, s. 13) “Solhat'taki Karay topluluğunun sayısı **az değildi** ancak Tatarların Kırım'a gelmesinden sonra sayıları daha da arttı.”; *Mun erkek ol, tiwil ulan* (Sz, 1938, s. 5) “O bir erkek, **oğlan çocuğu değil.**”; *Muft-tüwül sen Karay uwlu* (KA, 1936, s. 9/17) “Tevekkeli değil, sen Karay oğlusun.”; *Antsak bu tiwildi beri, bu kart ayuwdu* (KA, 1932, s. 3/5) “Ancak bu **börü değildi**, yaşlı bir ayıydı.”; *Atsık dzanba aytasız, ki isimden benim memnun tiwilsiz* (KA, 1933, s. 6/20) “Açık yüreklilikle benim işimden **memnun olmadığınızı** söylüyorsunuz.”; *İsmael memnun tiwil edi bundan* (KA, 1934, s. 7/13) “İsmael bundan **memnun değildi.**” şeklinde bildirme olumsuz çekiminde kullanılır. Diğer lehçelerdeki aksine Karay Türkçesinde edat bağlı olduğu sözcükten sonra değil önce de gelebilmektedir.

Sözcüğün bağlaç olarak kullanımıyla ilgili örnekler ise şu şekildedir:

Öznenin niteliklerini sıralamak için kullanılır: *Tiwil antsak siwiwtsibe, ol edi ullu biliwtsibe bu iste* (KA, 1932, s. 3/5) “Bu işi sadece seven değil aynı zamanda en iyi bilenlerdendi.” cümlesinde öznenin işi hem seven hem de bilen birisi olduğu *tiwil* kelimesiyle belirtilmiş, *hem ... hem* bağlacı yerine *tiwil* sözcüğü kullanılmıştır.

Tümleçleri farklı, biri olumlu biri olumsuz iki tümceden birinin yüklemine yerine geçerek cümledeki bir hususu onaylamayıp diğerini onaylayan tümceler yapar. Ancak

burada ikinci cümle açıkça belirtilmez. Bu yapıda “bir kere, bir kez, bir defa” anlamına gelen “bir for” veya “bir keret” kelime grubunun “Fiil + tiwil/ tüwül/ tüvül” sözcükleriyle beraber kullanıldığı çok sayıda örnek vardır:

Atam *bir for tüvül aytired* (O, 1939, s. 34) “Babam sadece bir kez söylemedi.” örneğinde “defalarca söyledi” ibaresi kullanılmadan bu anlam verilmiştir. *Da tiwil bir keret ingirde biwreliredi Awraham tunuk ormanda* (AT, 1934, s. 4) “Awraham karanlık ormanda sadece bir kez dolaşmadı ...” cümlesinde de “birden fazla dolaştığı” anlamı fark edilmektedir. *Tiwil bir for keldi sahs* (Sz, 1938, s. 8) “Sadece bir kez aklına gelmedi.” örneğinde “defalarca aklına geldi”, *Dzomarhtıları Han’nın ıstırınıp ez arasında tiwil bir keret sezleredler ol Karay itsin ...* “Han’ın cömertleri toplanarak o Karay hakkında sadece bir kez konuşmadılar.” örneğinde “defalarca konuştular” anlamı görülür.

5.2. Karaycada değil Kelimesinin Standart Dışı Kullanımı Üzerine

Görüldüğü gibi hem tarihî hem de çağdaş Türk lehçelerinde *değil* kelimesi çoğunlukla edat veya bağlaç olarak kullanılmıştır. Lehçelerde genellikle edat ve bağlaç olarak kullanılan *değil* kelimesinin Karay Türkçesinde isimlere çoğu zaman bitişik bazen ise ayrı yazılarak zıt anlamlı kelime oluşturduğu örnekler rastlanmıştır. Tek kelime ile verilebilecek anlam bazen zıt anlamlı kelimeye *tiwil/ tüwül/ tüvül*’den biri eklenerek verilmiştir. Örneğin *murdar* kelimesi “pis, kirli” anlamına gelmekteyken “pis” anlamını vermek için *aruw* ve *tiwil* kelimeleri kullanılmıştır. Başlangıçta bildirme çekimi gibi görülebilecek olan örnekler dikkatli incelendiğinde ve aynı kelimenin bildirme çekimi olarak kullanımıyla mukayese edildiğinde sözcüğün kimi zaman sıfat görevinde kullanıldığı görülmektedir. *Değil* sözcüğü aslında olumsuzluk edatı gibi vazife görse de bazen eklendiği kelimeye olumsuz, zıt anlam vermekte bazen +sIz isimden isim yapım ekinin görevini üstlenmektedir.

Bazı cümlelerde zıt anlamlı kelimeye *tiwil/ tüwül/ tüvül*’den birinin eklendiği, ortaya çıkan bu yeni kelimenin eş anlamlısı olan ve *tiwil/ tüwül/ tüvül* ögelerini barındırmayan sözcüğün² de cümle içinde verildiği görülmektedir: *hortiwiw / eyi, tanistiwiw / ezge, tanistiwiw / yat, tanış tüvül / anlaovsuz, ullu tüvül / az, yigittiwiw / biyik.*

aruwtiwil “arı (temiz) değil, pis, murdar”:

Rabbanlar asaydlar ... alındaı yarımın sohumlahannın, da artnı, kaysı sanalad aruwtiwiw, satadlar Hristianlarha (KA, 1936, s. 9/23) “Rabbanlar ... öldürülen hayvanın ön kısmını yerler ve arka tarafını yani **murdar** olan kısmı Hristiyanlara satarlar.”

azrahtüvül “daha az değil, daha çok”:

Şelumiel Lopato’nun ... kaysına öz vahtında azrah tüvül kayırhan edi sıylar (O, 1939, s. 19) “Şelumiel Lopatto’ya ... kendi döneminde **daha çok** saygı duyulurdu.”

aztiwil “az değil, çok”:

Netsik kerebiz, ol medzumada ıstırhan edi aztiwil_material (KA, 1933, s. 6/14) “O dergide **çok** sayıda malzeme toplandığını görüyoruz.”

Dahuda biliwli dzıgit itsin atıba Alim tabars aztiwil yirlar (KA, 1933, s. 6/15) “Alim adıyla tanınmış yiğit hakkında **çok** sayıda şarkı bulurlar.”

² *Tiwil/ tüwül/ tüvül* sözcüklerinin eklenmesiyle ortaya çıkan bu yeni kelimenin eş anlamlısı olan ve *tiwil/ tüwül/ tüvül* ögelerini barındırmayan sözcükler cümlede altı çizili olarak verilmiştir.

... kerekti aytma, ki sifleri isne medzumaların tabuladı **aztiwil** andiy tiziwlér ... (KA, 1933, s. 6/17) "... mecmuaların sayfaları üstünde böyle **çok** sayıda çalışma bulunduğunu söylemek gerek."

barlitiwil "zengin değil, varlıklı değil, yoksul":

Petersburg'da beriredler anar yahsı yallı orun idarda ... uwluna **barlitiwil** atanın, edi astrı kolaylı (KA, 1933, s. 6/18) "Ona Petersburg'daki bir kurumda **yoksul** bir babanın oğlu için oldukça elverişli olan iyi ücretli bir yer verdiler."

birtiwil "bir kez değil, defalarca":

Jakow-Mosze **birtiwil** for ... sorared (Sz, 1938, s. 8) "Jakow Mosze **defalarca** sordu."

biyiktüwül "büyük değil, küçük":

Alından barired aharak talimid, **tüwül biyik** da andi uzun burunba ... (KA, 1932, s. 5/30) "Önden **küçük** ve bir o kadar uzun olan burnuyla yaşça büyük talimid (öğrenci) yürüyordu."

hortiwil "kötü değil, iyi":

Bundan anlanadı, ki wahtlarba tsharedler **hortiwil** watıslar, wale ne tiyinedi bunar, kerekti aytma, ki bunda edi artık bortsu osol yutkan tsahurnın netsik Karay'nın. Yohedi andi soda, kelesmek, toy, sunet, atatmak, panair-ıstırınmahı, kayısı ki tigengeydi eyi urussuz (KA, 1935, s. 8/17) "Bundan zaman zaman, Karay'ın içtiği içkinin payının çok olduğunu söylememiz gereken, **iyi** kavgaların çıktığı anlaşılıyor. Ziyafet, nişan, sünnet, vaftiz, pazar toplanmaları böyle iyi bir kavgı olmadan bitmezdi."

kıshatüwül "kısa değil, uzun":

On beş yıl, körüngeys, **kısha tüwül** ülüşü zamannın ... (O, 1939, s. 16) "On beş yıl **uzun** bir zaman dilimi gibi görünür ..."

kiçitüwül ~ kitsitiwil "küçük/ kısa değil, büyük, çok (kalabalık), uzun (zaman)":

Barı, ne kerekli edi kuyasına **kiçi tüwül** eli-üvünün (O, 1939, s. 13) "Ölüevinin büyük yuvası için gerekli her şey ..."

Erkinde bitikliknin hanuz bardır **kiçi tüwül** koleksiya foto-türsünlarnın (O, 1939, s. 39) "Kitaplıkta ayrıca **büyük** bir fotoğraf koleksiyonu vardır."

... da bununla bered bolalmah tapma çırlah tirligine özüne da **kiçi tüwül** uruvuna atasının (O, 1939, s. 18) "... ve böylece kendinin ve atasının **kalabalık** soyunun hayatını kurtarma fırsatı verdi."

On yıl tirliginde adamnın – bu **kitsitiwil** tisleme zaman; tirliginde ulusnun bu antsak kezyumtsuk (KA, 1938, s. 12/1) "İnsan hayatında on yıl **uzun** bir zaman dilimidir ancak ulus için bu süre göz açıp kapama süresidir."

memnuntiwil "memnun değil, memnuniyetsiz":

Alay az! tuyuldlar **memnun tiwil** awazlar (KA, 1932, s. 3/6) "Çok az!" diye **memnuniyetsiz** sesler yükseldi."; Bahın! kıtskırdı **memnun tiwil** Mosze (KA, 1932, s. 3/3) "Memnuniyetsiz Mosze "Bakın!" diye haykırdı."

sawtiwil "sağlıklı değil, sağlıksız, pis":

Sawtiwil edi suw (Sz, 1938, s. 9) "Su **sağlıksız**."

tanıstiwil ~ tanıştüwül ~ tanıştüwül "1. tanıdık değil, yabancı; 2. belirli değil, belirsiz, anlamsız":

Kim sizden kleyd bitiklesme ezge (**tanıstıwıl** anar) ulanlarba, yazsın mana ez tigel adresin (KA, 1932, s. 2/38) “Aranızda özge (**yabancı**) çocuklarla mektuplaşmak isteyenler varsa tam adresini yazsın.”

Neça sahat aşıra ayrılış irah tuwmuş yerden kayda her miyuş bolur saya **tanış tüwül** (DK, ty, s. 16) “Doğduğun yerden ayrılıp uzağa gittikten birkaç saat sonra her köşe sana **yabancı** gelir.”

... birneça anlavsuz hem barıba-da **tanış tüwül** sözlerni (O, 1939, s. 27) “... nice anlamsız ve tamamen **yabancı** sözleri”

... kaysınar yat edi kiltki da **tanıstıwıl** mshura (AT, 1934, s. 2) “... ona bu alay ve yabancı şaka **yad** idi.”

tanıhsıztüwül “yabancı değil, tanıdık, bildik”:

Da bunda da, bunar dere **tüwül tanıhsız** anar işte da orunda (O, 1939, s. 18) “Burada ve buraya kadar ona işte ve memleketinde **tanıdık** olduğu her şey”

tanuwlutiwil “1. tanıdık değil, yabancı; 2. tanınmaz, anlaşılmaz”:

Da tiwil bir keret ingirde biwreliredi Awraham tunuk ormanda, tolu emgeladan da awazlardan, saladohats kezin bar yanlarha, saladohats kulahun har **tanuwlutiwil** awazha, besleydohats dzanında isants yolukma bunda ez yoldasın (AT, 1934, s. 4) “Awraham gece duman ve sisle dolu her tarafta gözünü dört açarak, **yabancı** her sese kulağını dikerek içinde kendi eşiyle karşılaşma ümidi besleyerek yalnızca bir kere değil, defalarca sürüklendi.”

Kep sahatlar aldı anar bu uhumak, sibbadan ki kep orunlarda yazıs boldu zamandan **tanuwlutiwil** da kahutnı tawsuttu giwe (AT, 1934, s. 13) “Güve kâğıda zarar verdiği ve kâğıdın çoğu yerinde yazı **anlaşılmaz** hâle geldiği için okuması çok uzun sürdü.”

tiritiwil “diri/ canlı değil, cansız, ölü”:

Birde yara gufu isne tabulmasedi, da **tiritiwil** edi (AT, 1934, s. 14) “Vücudunda bir tane bile yara yoktu ama **ölüydü**.”

ullutiwil ~ ullutüwül “ulu / büyük / çok değil, küçük, (sayıca) az”:

Kergizdler mana miwisinde kenesanın **ullu-tiwil** kap kahutlarba (KA, 1933, s. 6/5) “Bana kenesanın köşesindeki kâğıtla dolu **küçük** kabı gösterdiler.”

... aşhamı üçün uşbu **ullu tüwül** ümmetnin (O, 1939, s. 25) “... **az** sayıdaki bu topluluğun geçmişi için ...”

Kerti, biz azbiz, **ullu tüwül** sandan (O, 1939, s. 32) “Gerçek şu ki biz azız, sayımız **az**.”

... keltirdi Dan’ha **ullutiwil** sunduk (AT, 1934, s. 13) “Dan’a **küçük** bir sandık getirdi.”

uzahtüwül ~ uzaktiwil “uzak değil, yakın”:

Uzaktiwil zamanda baslanır bastırmahı bitiknin (KA, 1938, s. 12/sy) “**Yakın** zamanda sayının baskısına başlanır.”

Uzah tüwül zamandan hasta boldu da öldü (DK, ty, s. 19) “**Yakın** zamanda hastalandı ve öldü.”

yarıktiwil “net değil, belirsiz”:

Wale tabulmastimo tiriler arasına, Karaylar arasına, andiy bir, kayısı aytır yarık da kerti sez bu yaraktiwil sormakta? (KA, 1938, s. 12/3) “Ancak yaşayan Karaylar arasında, bu belirsiz sorudaki açık ve doğru sözü söyleyecek biri bulunmaz mıydı?”

Wale bir nerse yaraktiwildi sana (KA, 1934, s. 7/18) “Ancak senin için bir şey belirsiz.”

Yaraktiwil edi kaydan alar alındılar da netsik kaldılar, artıksı dzımatlarında Lutska'nın da Halits'nin (KA, 1934, s. 7/21) “Onların, Lutsk ‘un ve Haliç’in çoğu topluluğuna nasıl alındığı ve orada nasıl kaldığı belirsiz.”

yattiwil “yad/ yabancı değil, aşına”:

Ol tiziwde ıstırhandı 666 ata sez, da kebisi alardan yattiwildi Kırmılı Karaylarhada (KA, 1933, s. 6/15) “O çalışmada çoğu Kırmılı Karayın aşına olduğu 666 atasözü toplanmış.”

yigittiwil “genç değil, yaşlı”:

Teztse kerindi bosahada biyik, yigittiwil kisi, kiyingen alay haz yiriydler Aramlılar (AT, 1934, s. 10) “Eşikte Aramlılar gibi giyinmiş ve Aramlılar gibi yürüyen büyük, yaşlı kişi göründü.”

yiraktiwil “uzak değil, yakın”:

Bunluk sartın bolubiz yiraktiwil kertiden aytsak, ki – alıp yanha kerti da safeksiz Karay tiziwlerni ... (KA, 1933, s. 6/17) “Bundan dolayı gerçek ve şüpheyeye yer bırakmayan çalışmaları bir yana bırakırsak gerçeğe yakın söylemiş oluyoruz ki ...”

Garizim – atı tawnın Aziz Yer’de, yiraktiwil Yerusalayim’den (KA, 1935, s. 8/9) “Garizm (Aziz Yer’deki dağın adı) Yerusalayim’e yakın.”

Sonuç

Karay Türkçesi kendine özgü bazı özellikleriyle diğer lehçelerden farklılıklar göstermektedir. Söz yapımı da bu konulardan biridir. Gramerlerde edat veya bağlaç olarak ele alınan *değil* sözcüğü Karay Türkçesinde bazı örneklerde edat görevinden uzaklaşmış, isme olumsuzluk katarak eklendiği ismin zıt anlamlısını oluşturmuştur. Aynı yapı bazen bildirme çekiminde de kullanılmıştır ancak anlam farkı örneklerde görülmektedir.

Bazı çalışmalarda sözcük kelimeye bitişik yazılmaktayken bazı çalışmalarda ayrı yazılmaktadır, bazılarında ise arada kısa çizgi (-) vardır.

Karay Türkçesinin devrik cümle yapısı edatların kullanımında da kendini göstermektedir. *Tiwil, tüwül, tüvül* sözcüğü bildirme çekiminde de eklendiği sözcükten ayrı yazılıp kelimeye olumsuzluk katan ve zıt anlam veren örneklerde de bazen bağlı olduğu kelimeden önce gelmekte, araya başka kelimeler girmektedir.

Tiwil, tüwül, tüvül sözcüğünün Karay Türkçesinde sadece edat veya bağlaç olarak kullanılmadığı, bazen zıt anlamlı kelimeler yaptığı bazen ise +sXz isimden isim yapım eki veya -mA- fiilden fiil yapım ekinin görevini üstlendiği görülmektedir.

Karay Türkçesinde ikilemeyi oluşturan kelimelerden birinin alıntı olması durumunda başka dilden geçen bu kelimenin anlamını pekiştirmek için bazen alıntı kelime Karaycadaki eş anlamlısıyla birlikte verilmektedir. Yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulunmasına dikkat edilmekte, bunun için birleşik isimler kullanılabilmektedir. Bazen cümlede aynı anlama gelen ama farklı yapıda olan kelimeler birlikte yer almaktadır. “İsim + tiwil/ tüwül/ tüvül” yapısındaki kelime birçok cümlede eş anlamlı şekliyle yer almaktadır.

Bundan anlanadı, ki wahtlarba tsharedler **hortiwil** watıslar, wale ne tiyinedi bunar, kerekti aytma, ki bunda edi artık bortsu osol yutkan tsahınnın netsik Karay’ın. Yohedi andi soda, kelesmek, toy, sunet, atatmak, panair-ıstırınmahı, kaysı ki tigengeydi **eyi** urussuz (KA, 1935, s. 8/17) örneğinde **hortiwil** ve **eyi** sözcükleri “kötü değil, iyi” anlamındadır. ... birneça **anlavsuz** hem barıba-da **tanış tüvül** sözlerni (O, 1939, s. 27) cümlesinde **anlavsuz** ve **tanış tüvül**, ... **kaysınar yat** edi kılki da **tanıstiwil** mışıra (AT, 1934, s. 2) cümlesinde **yat** ve **tanıstiwil**, Kim sizden kleyd bitiklesme ezge (**tanıstiwil** anar) ulanlarba, yazsın mana ez tigel adresin (KA, 1932, s. 2/38) cümlesinde ezge ve **tanıstiwil**, Kerti, biz **azbiz, ulla tüvül** sandan (O, 1939, s. 32) cümlesinde **az** ve **ulla tüvül**, Teztse kerindi bosahada **biyik, yigittiwil** kisi, kiyingen alay haz yiriydler Aramlılar (AT, 1934, s. 10) cümlesinde **biyik** ve **yigittiwil** sözcükleri eş anlamlı sözcüklerdir. Eş anlamlı sözcükler oluşturulurken zıt anlamlı sözcüğe **tiwil, tüvül, tüvül** sözcüğü eklenmiş, oluşan sözcüğün eş anlamlısı da aynı cümle içinde verilerek bir bakıma kelime vurgulanmak istenmiştir.

Wale tabulmastımo tiriler arasına, Karaylar arasına, andiy bir, kaysı aytır **yarık** da kerti sez bu **yarıktiwil** sormakta? (KA, 1938, s. 12/3) cümlesinde olduğu gibi bazı örneklerde kelimenin **tiwil** sözcüğü eklenmiş ve eklenmemiş hâli bir arada verilmiş, yine sözcük oluşumu göz önüne serilmiştir. Bu örnekler Karayların kendi dillerinde söz yapımına dikkat çekmek istediklerini, bazı sözcüklerin farklı dillerde, lehçelerde değişik kullanımlarının da olabileceğini düşündürmektedir.

Eser Kısaltmaları

AT	Mardkowicz, A. (1934)
DK	Dostu Karaynın (ty)
KA	Mardkowicz, A. (ed.) (1931-1938)
Sz	Mardkowicz, A. (1938)
O	Onarmach (1939)

Diğer Kısaltmalar

Az.	Azerbaycan Türkçesi
fiye	Fiilden isim yapım eki
Osm.	Osmanlı Türkçesi
Trkm.	Türkmen Türkçesi
s.	Sayfa
sy	Sayfa yok
ny	Numara yok
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

Kaynakça

- Aksu, R. (2023). Türkçenin soru eki/edatı +{ml4} nın ek-fiil işlevi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 7, 96-110.
- Argunşah, M., Sağol Yüksekaya, G. & Tabaklar, Ö. (2011). *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aşçı, U. D., Özkan, A. & Toker, M. (2016). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. Konya: Palet Yay.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Baskakow, N. A., Szapszał, S. & Zajaczkowski, A. (1974), *Słownik Karaimsko-Rosyjsko-Polski*, Moskwa: Russkiy Yazık.
- Böler, T. (2019). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Börekçi, M. (2001). Türkçe ğretimi bakımından dil bilgisi terimi ve kavram olarak olumluluk-olumsuzluk. *Türk Dili AraŖtırmaları Yıllığı-Belleten*, 49, 44-61.
- Can, M. (2017). DilbilgiselleŖme ve edat kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat AraŖtırmaları Dergisi*, 26, 37-67.
- Cin, A. (1998). *Tarihi Türk Ŗiveleri ve günümüz oğuz grubu Ŗivelerinde olumsuzluk ifadesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakale: Çanakale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth- century Turkish*. London: Oxford University Press.
- iekdağı, C. (2019). "Olmayan" ve "değil" sözcükleri ve olumsuzluk üzerine mantıksal bir değerlendirme. *Kayı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 18(2), 325-350.
- Deny, J. (2012). *Türk dil bilgisi (modern Türk dil bilgisi alıŖmalarının kapsamlı ilk rneęi)*. A. U. Elöve (ev.). İstanbul: Kbalcı Yayınları.
- Doğan, A. T. (2024). Türkçede "... gibi/olarak kullanılan isimler" ve "adlaŖmıŖ sıfat" ifadeleri zerine. *Turcology Research*, 81, 436-446.
- Dostu Karaynın* (ty). Kola Młodzieży Karaimskiej, Trokach.
- Eckmann, J. (2009). *Çaęatayca el kitabı*. G. Karaağaç (ev.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Eckmann, J. (2014). *Nehcü'l-Ferādis uŖtmahlarınınę auq yolu (cennetlerin açık yolu)*, S. Tezcan & H. Zülfikar (Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Ediskun, H. (2017). *Yeni Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Efendioğlu, S. (2006). Cümle menŖeli edatlar. A. . *Türkiyat AraŖtırmaları Enstitüsü Dergisi*, 31, 193-207.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu Z. (2014). *KāŖgarlı Mahmud Dīvānu Lugāti't-Türk (GiriŖ-Metin-eviri Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2012) (Ed.). *Türk lehçeleri grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (1977). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Minnetoęlu Yayınları.
- Ergönenç Akbaba, D. (2012). Nogay Türkçesi. A. B. Ercilasun (Ed.), *Türk lehçeleri grameri*, içinde (s. 623-678). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri*. M. Akalın (ev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Gencan, T. N. (1969). *Dilbilgisi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.
- Gültekin, V. (2014). *Büyük Rusça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Haceminoęlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Haceminoęlu, N. (2015). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İlhan, N. (2005). Türkçede Olumsuzluk. *Karaman Dil Kültür ve Sanat Dergisi*, 271-279.
- İlhan, N. & Kabadayı, C. (2017). *Türk dilinde olumsuzluk*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2012). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kayasandık, A. (2018). Tuhfet'l-İhvān'da soru eki/edatı "mı". *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 6(3), 1-14.

- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları
- Mardkowicz, A. (Ed.) (1931-1938). *Karay awazı II-XII*. Lutsk: Jagiellonska.
- Mardkowicz, A. (1934). *Aziz tas*. Lutska.
- Mardkowicz, A. (1938). *Szetomit (yırı ullu siwerliknin)*. Lutsk.
- Molgajdarov, K. (2007). Türk dilinde edat kaynaklı bir ek. M. Y. Kaya (akt.). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 24, 75-81.
- Onarmah (Vahtlıh Karay Tilde) (1939). Lietuva.
- Ölker, P. (2014). İçin edatının standart dışı kullanımı. *Türkiyat Mecmuası*, 24, 171-193.
- Öner, M. (2009). *Kazan-Tatar Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, A., Aşçı, U. D. & Toker, M. (Ed.) (2013). *Türk dili dil ve anlatım*. Konya: Palet Yayınları.
- Özmen, M. (1997). Türkçede değil kelimesi ve kullanımları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 43, 315-368.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sevortyan, E. V. (1980). *Etimologičeskiy slovar Tyurkskih yazıkov*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR.
- Seydi, M. (2021). *Türkçede olumsuzluk- eşzamanlı işlevsel bir inceleme*. Ankara: Nobel Yay.
- Şahin, H. (2015). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tamir, F. (2012). Kazak Türkçesi. A. B. Ercilasun (Ed.), *Türk lehçeleri grameri*, içinde (s. 429-480). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tan, A. (2024). *Türkçede olumsuzluk (Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde olumsuzluğa dair ifadeler)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tavkul, U. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, T. (2010). *Orhon yazıtları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı* (C. I). İstanbul: Simurg Yay.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Toker, M., Yaldız, H. & Işık, G. (2021). Yunus Emre'nin şiirlerinden hareketle değil kelimesinin söz dizimi içerisindeki yeri. ed. M. A. Hacıgökmen, S. Solmaz & A. Çelikkalek (Ed.), *Anadolu'nun İrfan Çağı (13-14. Yüzyıllar) Dil, Tarih, Sanat ve Edebiyat Araştırmaları* içinde (s. 29-38), Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TDK Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr> [Erişim Tarihi: 01.10.2025].
- Uygur, C. V. (2019). *Karakalpak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Vural, H. & Böler, T. (2014). *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yarba, S. (2018). *Kıpçak grubu Türk dillerinde olumsuzluk*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yudahin, K K. (1998). *Kırgız sözlüğü* (C. II). A. B. Taymas (Çev.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.